

MODLITWA I MIŁOSIERDZIE
W *ENARRATIONES IN PSALMOS*
ŚW. AUGUSTYNA

Redakcja

Ks. Andrzej Uciecha

Katowice 2007

Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach

Studia Antiquitatis Christianae,
Series Nova 5

Redaktor serii:
ks. prof. dr hab. Wincenty Myszor

Rada Naukowa:
ks. prof. dr hab. Henryk Pietras (Kraków), ks. dr hab. Jan Słomka (Katowice),
ks. prof. dr hab. Edward Staniek (Kraków), ks. dr hab. Norbert Widok (Opole),
ks. dr hab. Antoni Żurek (Tarnów)

Spis treści

Ks. ANDRZEJ UCIECHA, Od Redakcji.....	9
Wykaz skrótów.....	10
Bibliografia.....	11

Ks. WOJCIECH KAMCZYK

ZAGADNIENIE MODLITWY W *ENARRATIONES IN PSALMOS*

Wstęp.....	19
-------------------	-----------

Rozdział 1.

Podstawowe aspekty modlitwy.....	24
1. Definicje opisowe modlitwy.....	24
2. Biblijne przykłady modlitwy.....	29
3. Chrystologiczne aspekty modlitwy.....	36
4. Eklezjologiczne aspekty modlitwy.....	42

Rozdział 2.

Charakterystyka procesu modlitwy.....	48
1. Przymioty modlitwy – niestanność i bezinteresowność.....	48
2. Osoba modlącego się.....	51
3. Doświadczenia i trudności.....	54

Rozdział 3.

Modlitwa błagalna.....	58
1. Ogólne pouczenia o modlitwie błagalnej.....	58
2. Przedmiot prośb.....	65

Rozdział 4.

Problem skuteczności modlitwy.....	75
1. Postawa człowieka wobec Boga w kontekście modlitwy prośby.....	75
2. Wysłuchanie prośby przez Boga.....	77
3. Przyczyny „niewysłuchania” modlitwy.....	82

Rozdział 5.

Modlitwa uwielbienia.....	86
1. Definicja modlitwy uwielbienia.....	86
2. Niektóre przejawy uwielbienia.....	92
3. Bóg i człowiek w modlitwie uwielbienia.....	101

Zakończenie.....	108
-------------------------	------------

Ks. SŁAWOMIR TUPAJ

**MIŁOSIĘRDZIE BOŻE I MIŁOSIĘRDZIE CHRZEŚCIJANINA
W ŚWIETLE *ENARRATIONES IN PSALMOS* ŚW. AUGUSTYNA**

Wstęp	113
Rozdział 1.	
Kontekst historyczny <i>Enarrationes in psalmos</i>	116
1. Ogólna charakterystyka lat 392–416	116
2. Afryka przełomu IV/V wieku	119
Rozdział 2.	
Podstawowe prawdy o Bożym miłosierdziu	122
1. „Co znaczy miłosierdzie moje?”. Próba opisu Bożego miłosierdzia	122
2. Miłosierdzie Chrystusa wcielonym miłosierdziem Ojca	125
3. Miłosierdzie a sprawiedliwość	135
4. Miłosierdzie a kwestia sądu	141
Rozdział 3.	
Przejawy miłosierdzia Bożego w życiu chrześcijanina	151
1. Doczesność – wielki czas miłosierdzia	151
2. Miłosierdzie Boże w doczesnych utrapieniach chrześcijanina	153
3. Miłosierdzie Boże a „zagadka powodzenia grzeszników”	158
4. Miłosierdzie Boże wobec grzesznika wyznającego grzech	163
5. Bóg wobec człowieka usprawiedliwiającego grzech	173
3. Miłosierdzie „ziemskie” a miłosierdzie „niebieskie”	177
Rozdział 4.	
Podstawy chrześcijanina wobec otrzymanego miłosierdzia	183
1. Bliźni – przedmiotem miłosierdzia chrześcijańskiego	183
2. Miłosierdzie chrześcijanina wobec nieprzyjaciół	184
3. Miłosierdzie chrześcijanina wobec grzesznika	190
4. Uczynki miłosierdzia – czynem płynącym z serca	193
Zakończenie	201
Indeks rzeczowy	203
Indeks biblijny	205
Summary	207

TABLE OF CONTENTS

FR. ANDRZEJ UCIECHA, Note from the Editor.....	9
Abbreviation List.....	10
Bibliography.....	11

FR. WOJCIECH KAMCZYK
THE ISSUE OF PRAYER IN *ENARRATIONES IN PSALMOS*

Introduction.....	19
Chapter 1.	
Basic Aspects of Prayer	24
1. Descriptive Definitions of Prayer	24
2. Biblical Examples of Prayer	29
3. Christological Aspects of Prayer	36
4. Ecclesiological Aspects of Prayer.....	42
Chapter 2.	
Description of the Process of Prayer	48
1. Attributes of Prayer – Perseverance and Selflessness	48
2. The Praying Person.....	51
3. Trials and Difficulties	54
Chapter 3.	
Prayer of Supplication	58
1. General Teaching on Prayer of Supplication	58
2. Subject of Supplication	65
Chapter 4.	
Effectiveness of Prayer	75
1. The Attitude of Man to God in the Context of Supplicatory Prayer	75
2. God’s Hearing of Prayer	77
3. Reasons for “Unheard” Prayer	82
Chapter 5.	
Prayer of Worship.....	86
1. Definition of the Prayer of Worship.....	86
2. Some Expressions of Worship.....	92
3. God and Man in the Prayer of Worship.....	101
Conclusion	108

FR. SŁAWOMIR TUPAJ
GOD'S MERCY AND CHRISTIAN MERCY
IN THE LIGHT OF *ENARRATIONES IN PSALMOS* BY ST AUGUSTINE

Introduction.....	113
Chapter 1.	
Historical Context of <i>Enarrationes in Psalmos</i>.....	116
1. General Description of the Years 392–416.....	116
2. Africa at the Turn of 4 th and 5 th Centuries.....	119
Chapter 2.	
Basic Truths about God's Mercy.....	122
1. "What Is My Mercy?" Attempt at a Description of God's Mercy.....	122
2. Christ's Mercy as the Incarnated Mercy of the Father.....	125
3. Mercy and Justice.....	135
4. Mercy and the Issue of Judgement.....	141
Chapter 3.	
Manifestations of God's Mercy in the Life of a Christian.....	151
1. Earthly Life – Time of Great Mercy.....	151
2. God's Mercy in the Earthly Tribulations of a Christian.....	153
3. God's Mercy and the Secret of the Success of Sinners.....	158
4. God's Mercy Towards a Confessing Sinner.....	163
5. God Versus Man Justifying His Sin.....	173
3. "Earthly" Mercy Vis-à-vis "Heavenly" Mercy.....	177
Chapter 4.	
Christian Attitudes to Received Mercy.....	183
1. Neighbour as the Subject of Christian Mercy.....	183
2. Christian Mercy Towards the Enemy.....	184
3. Christian Mercy Towards the Sinner.....	190
4. Deeds of Mercy as Flowing from the Heart.....	193
Conclusion.....	201
Subject Index.....	203
Biblical Index.....	205
Summary.....	207

Od Redakcji

Ks. prof. Emil Stanula (1935–1999) jako redaktor naczelny Pism Starochrześcijańskich Pisarzy tak uzasadniał w nocie redakcyjnej do XXXVII tomu tej szacownej serii użycie terminu „objaśnienia” jako polskiego odpowiednika „enarrationes”:

„Objaśnienia” bowiem wskazują nie tyle na charakter treści dzieła, ile na czynność ożywiania i oddziaływania na słuchaczy, którzy do tego stopnia zrosli się z Psalterzem Dawida, że ten – przez swoją zwyczajność – skostniał i przestał poruszać umysł i wolę wielu chrześcijan. „Objaśnienia” aczkolwiek nie wskazują na treść dzieła św. Augustyna, to jednak przez swoją neutralność i szeroki zakres znaczeniowy obejmuje wszystkie jego aspekty, począwszy od uwag filologicznych, historycznych i kulturowych, poprzez elementy filozoficzne i światopoglądowe, a skończywszy na zagadnieniach moralnych życia duchowego i mistycznego, aż po najgłębsze problemy teologii św. Augustyna¹.

O przyczynach wydania polskiego przekładu *Objaśnienia psalmów* w jeszcze bardziej dosadnych słowach wyraża się Jan Sulowski, tłumacz:

Otóż kontakt chrześcijanina z księgą psalmów, biorąc rzecz generalnie – jest raczej luźny. Jeżeli chodzi o duchownych katolickich, to z psalterzem mają oni obowiązkowo kontakt codzienny, ale trzeba powiedzieć może przez to mało skuteczny, a zaryzykować można stwierdzenie, że jest on powierzchowny, i co za tym idzie, bezowocny².

Jak *Enarrationes* – zarówno w formie tylko pisanej, jak również i wygłoszonych kazań – miały wyrwać z letargu uśpienia chrześcijan przełomu IV i V wieku, tak tłumaczenie na język polski tego najobszerniejszego dzieła okresu patrystycznego (PSP 37–42) miało poruszyć umysł i wolę polskich chrześcijan końca XX wieku. Do tego wezwania, którego przesłanie pozostaje ciągle aktualne, dołączają się wydawcy i autorzy serii *Studia Antiquitatis Christianae*. W V tomie *Series Nova* czytelnik otrzymuje cenne opracowanie zagadnień sięgających głębi tajemnicy spotkania Boga i człowieka: modlitwy i Bożego miłosierdzia w refleksji biskupa Hippony. Należy żywić nadzieję, iż uwagi Sulowskiego okażą się jedynie ryzykownymi hipotezami, dalekimi od rzeczywistości, a współcześni chrześcijanie, tak świeccy, jak i duchowni, po wnikliwym rachunku sumienia i konkretnym postanowieniu poprawy, zdobędą się na odwagę wspólnej medytacji z Doktorem łaski. Z tą nadzieją w parze idzie wiara wszystkich miłośników starożytnej literatury chrześcijańskiej w to, że w niedalekiej przyszłości ujrzy światło dzienne drugie wydanie *Objaśnienia psalmów* św. Augustyna.

ks. Andrzej Uciecha

¹ E. Stanula, *Od redakcji*, [w:] Św. Augustyn, *Objaśnienia Psalmów. Ps 1–36*, tłum. i wstęp J. Sulowski, oprac. E. Stanula CSrS, s. 3.

² J. Sulowski, *Wstęp*, [w:] tamże, s. 27.

Summary

One can state with absolute certainty that for St Augustine, prayer was a foundation of Christian life. It is convincingly proved by the multitude of images and comparisons of prayer life, as well as the theological thoroughness with which the Bishop of Hippona studied and explained the issue in his *Enarrationes in Psalmos*. An inner dialogue between man and God expresses the activity and desire of heart. Giving examples of prayer, Augustine did not restrict himself to the Psalms, but he skillfully used the whole Bible: he could not ignore the unjustly accused Susanna, suffering Job, Daniel in the fiery furnace, Jonah in the fish or numerous Gospel parables. However, the perfect example of prayer is, according to him, Jesus Himself addressing His Father. The call contained in the Psalms is, in essence, a call of the Son to the Father. The paradigm of Christ's prayer comprises such components as: an example to follow, encouragement to persevere, the idea of mediation and the ultimate goal. The Christological aspect of prayer does not exhaust the abundance of analyses contained in *Enarrationes in Psalmos*. Influenced by Paul's image of the mystical Body of Christ, Augustine emphasizes the ecclesiological dimension of the dialogue with God.

In the teaching of the Bishop of Hippona, perseverance and selflessness are the most important attributes of prayer, which is also facilitated by fast and alms. A man of prayer is characterized by faith, trust and humility. Difficulties in prayer should be considered as a test of faith. Similar treatment is given to distractions in prayer.

Among the most significant forms of dialogue with God (supplication, worship, thanksgiving), the prayer of supplication has a special place. In *Enarrationes in Psalmos*, it is treated as closest to man, since it is only during the earthly life that man can call on God with supplication. The Lord's Prayer provides a model for any supplication. Augustine also considers the confession of sins as a form of supplicatory prayer. Both earthly and eternal goods may be the subject of prayer; however, a relative nature of the former has to be born in mind and primacy should be given to the latter.

The enemy can also be prayed for, but not each and everyone: prayers should be offered for the enemy who can still convert, while no-one should pray for the devil and "his emissaries", as they have already been condemned. The answer to the question about the effectiveness of prayer should be sought in the attitude of man. Whoever has faith and an open heart knows that every prayer is heard, but not all of them are granted: God does not grant the requests that are against His will, that can be to the detriment of the asking or will not contribute to his sanctification.

For Augustine, the prayer of worship was also important. It expressed the joy and love of meeting God, the recognition of His power and glory. Worship is

identical with praise and its difference from the prayer of supplication lies in the fact that it is not limited to the earthly life, but lasts forever. Although worship itself is not necessary for God and changes nothing in Him, it helps man to grow and become holy, but above all, it teaches him humility, since no creation is able to express the wonder of His greatness. Prayer of thanksgiving is also a form of worship and should persist whether or not man receives something from God in the given moment. Another form of worship which is included in *Enarrationes in Psalmos* is prayer with song. Singing psalms in liturgy contributes to the creation and strengthening of proper relations in the community of the Church, it also plays a vital role in bringing the spirit of prayer into the everyday life of a Christian.

In *Enarrationes in Psalmos*, Augustine did not limit his work to a thorough and comprehensive study of prayer life. With a keen theological insight and the pastoral care of a bishop, he tackled the issue of mercy. He constantly encouraged Christians to show mercy to one another, uncompromisingly stigmatizing any deficiency in this field. Life without the deeds of mercy posed a mortal danger both to the proper functioning of the Church and to the social order of the state. According to the Gospel imperative, Christian mercy is extended to pagans and enemies. The study of mercy as an important factor shaping human relationships is completed by the teaching on God's mercy. Deprived of God's help and compassion, human being loses the meaning of existence, as shown in the reflection on human condition following the original sin. The necessity of God's mercy has been most completely expressed and fulfilled in the mystery of the incarnation and salvation of Jesus Christ. Christocentric accents in the teaching on God's mercy make it possible for Augustine to show the truth about the reality of God's relationship with man.

The Bishop of Hippona had to put a considerable effort in explaining the difficult issue to the addressees of his reflection, the majority of whom were not erudite. One has to admit that theological education and methodological experience are necessary to thoroughly analyze the original way of reasoning, numerous allegories and sometimes surprising compilations of various biblical passages found in *Enarrationes in Psalmos*. Despite all those difficulties, the work fully deserves the title of the patristic *summa theologiae*.